

СТАНОВИЩЕ

От проф. д.ист.н. Пенчо Д. Пенчев, Университет за национално и световно стопанство

Относно: конкурс за заемане на академичната длъжност професор по професионално направление 2.2. История и археология, научна специалност „История на България“ (Нова българска история – Стопанска и социална история на България през XX век), за нуждите на секция „Нова българска история“. Конкурсът е обявен в Държавен вестник, бр. 66 от 24 юли 2020 г.

В конкурса за професор като единствен кандидат участва доцент д-р Даниел Христов Вачков. Той е представил необходимите документи и материали, в това число и карта с минималните изисквани точки по групи показатели. От картата и от представените документи става ясно, че доц. Вачков покрива задължителните по ЗРАСРБ минимални прагове. Това ми дава основание да пристъпя към характеристика на научните качества на материалите, с които кандидатът участва в обявения конкурс. Те се състоят от една монография, която е хабилитационен труд, 4 глави от колективни монографии и 36 студии, статии и доклади, публикувани в разнообразни периодични издания, тематични сборници и др. Представената научна продукция е публикувана след придобиването на академичната длъжност доцент. Оценка за нейните качества са и откритите цитирания от други учени.

Доцент Д. Вачков ми е известен като един от малцината съвременни добри познавачи и системни изследователи на различни аспекти от българското социално-икономическо минало за периода след Освобождението до края на комунистическия режим. В тематичен план неговите публикации (някои от тях не са представени за участие в настоящия конкурс) са разнообразни и обхващат: външния дълг на комунистическа България, някои от важните ефекти, съпътстващи социалистическата индустриализация, Голямата депресия и България, финансирането на войните, в които участва страната след Освобождението, стопанските аспекти от настаняването на бежанците и тяхното интегриране в българската икономика, мястото и ролята на личности като Иван Евстр. Гешев и Никола Стоянов в стопанската история на България, историческата памет към определени събития и процеси и т.н. Тези общи характеристики на научната програма на кандидата на пръв поглед не са в синхрон с, понякога, твърде специализираната в определен кратък период или единичен проблем, българска историческа мисъл. Не трябва да се забравя обаче, че особеност на стопанската история е стремежът да се изследват дългосрочните тенденции в развитието на икономиката. Именно поради тази причина интересът на доц. Д. Вачков към период от 100-120 години не е необичаен. В този смисъл с основание може да се очаква и разширение на хронологичните граници, в които се развиват интересите на кандидата.

Хабилитационният труд, с който доц. Д. Вачков кандидатства в конкурса е самостоятелната монография *Аварии и катастрофи. Хроника на социалистическата индустриализация*. София, издателство Сиела, 2018 г. Първата важна особеност и приносен

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
ИСТОРИЧЕСКИ АРХИВ
№ 105
Датум на приемане: 11.11.2015
№ 52/10

елемент на този труд е, че той е посветен на тема, която до този момент изобщо не е привличала вниманието и изследователските усилия на представители на българската историография. Дори и хрониката на индустриалните аварии и катастрофи по време на комунистическото управление в страната е твърде слабо позната в социалните науки. Присъствието на тематиката в обществената памет също е силно ограничено и с отдалечаването на периода тя избледнява допълнително. Така като една от основните заслуги на автора може да се посочи идентифицирането на важен изследователски проблем. Като първопроходец доц. Вачков е изправен пред редица трудности – от липсата на историографски предшественици, на чиито публикации и постижения да се базира изложението, през откриването на адекватен изворов материал, подреждането на многобройните факти в смислен и достоверен исторически разказ, намирането на подходяща обща теоретичната рамка за интерпретиране на фактите, до съдържателното изясняване на термините, които се използват в монографията.

Необходимо е да се отбележи, че доц. Вачков се е справил с изредените предизвикателства. Монографията му е базирана на изобилен изворов материал от бившия партийен архив, от министерства и стопански организации, от Централния съвет на профсъюзите, от бившата Държавна сигурност и Главна прокуратура. За пълното разкриване на процесите и значимостта на отделните инциденти несъмнено допринасят разказите на очевидци на станали инциденти. Разпръснатият характер на изворите поставя пред историка трудната, а в известен смисъл и невъзможна, задача за точното регистриране на всички значими производствени инциденти и свързаните с тях човешки жертви. Именно по тази причина доц. Вачков прави уговорката, че реалната цифра на жертвите е по-голяма от посочения от него брой на загинали български граждани (с. 14).

Монографията е организирана в Предговор, шест глави и Заключение. Динамиката на аварията и катастрофите в България е поставена в контекста на цялостното икономическо развитие и особеностите на стопанската политика през отделните етапи и периоди. Типични за първите години след 1944 г. са дезорганизацията, предизвикана от дълбоките социално-политически промени и от смяната в собствеността. Затова за несполуките и аварията се търси външна причина, която се изразява във „вражеска дейност“ в промишлеността, във „вредителството“ в железопътния транспорт и др. под. Опитите за десталинизация след 1953 г. не превръщат профсъюзите в ефективен коректив за повишаване на безопасността на труда, а налагането на идеята за „големия скок“ в българската икономика в края на 50-те години води до някои от големите катастрофи в българската промишленост като тази на прокатния цех от металургичния завод в Перник през 1959 г. С основание авторът е обърнал внимание на най-голямата трагедия – тази предизвикана от скъсването на хвостохранилището над с. Згориград през 1966 г. Проследяването на детайлите, довели до катастрофата води до извода, че „Извън плана всичко друго е поставено на заден план, в това число животът и здравето на хората“ (с. 146). Към края на комунистическото управление, във връзка с т. нар. „възродителен процес“, отново се появява темата за възможните умишлени вражески вредителства във важни промишлени и други обекти. В крайна сметка обаче изворите ясно свидетелстват, че поради общата неефективност на икономиката, поради затрудненията от нарастващата външна задлъжнялост и т.н. в много

от предприятията през 80-те години техниката е амортизирана, не се провеждат качествени ремонти на машинния парк и т.н.

Общият извод, до който доц. Вачков достига е, че различните аварии, катастрофи и злополуки са се превърнали в трайна характеристика на икономиката за времето от 1944 до 1989 г. (с. 207) Приведените от него изворови данни и, понякога, твърде депресиращият разказ за това как, къде и по какви причини се достига до тежки аварии и катастрофи ни дават основание да приемем изводът за обосновен. Посочени са и основните фактори за високата степен на травматизъм: политическото решение за ускорена индустриализация, високата трудоемкост и енергоемкост на изгражданите мощности, изпълнението на плана на всяка цена, което налага negliжиране на въпросите на безопасността и т.н. В крайна сметка, независимо от официално декларираните, високо хуманни цели на комунистическия режим, в условията на ускорена индустриализация цената на конкретния човешки живот не е твърде висока.

Форматът на Становище по конкурс за професор не предполага детайлен анализ на публикациите на кандидата, извън хабилитационния труд. Все пак, по моя преценка, е важно да се изтъкнат няколко техни особености. На първо място в четирите глави от колективни монографии – две в многотомната история на България и две в История на Народна Република България - доц. Вачков по подходящ начин обобщава своите изследвания и публикациите на други колеги. Така до четящата публика достига адекватно, обмислено и стойностно представяне на ключови периоди и процеси от историята на България. По същите причини положително може да се оцени и фактът, че доц. Вачков е съавтор в учебници за 7 и 8 клас. Останалите публикации на доц. Вачков по-трудно се подават на обобщение. Те са разнообразни от гледна точка на конкретната тематика, но маркират важни етапи и специфични приноси от цялостния му изследователски проект. В тях могат да се открият интересни приносни моменти, като например: рационалното обяснение защо в настоящето преобладават спомени за социалистическия период на време, в което е имало по-близки отношения между хората, по-голяма солидарност (виж статията: Представите за икономиката на НРБ като източник на носталгия ...), за това как и защо социалистическата икономическа наука в някои конкретни случаи не е в състояние да даде на управляващите адекватни решения по реални икономически проблеми (виж статията: Социалистическата наука в търсене на решения ...), за това каква е стойността и особеностите на спомените на представители от висшата партийна номенклатура за икономиката т.н.

Основните ми препоръки и критични бележки се отнасят до хабилитационния труд. На първо място се надявам изследователските усилия на автора да не се ограничат до публикуваната монография. Необходимо е по-ясно дефиниране на понятията и съответно още повече работа по откриване на извори и спомени за производствени аварии по време на социализма. Давам един конкретен пример за катастрофа с жертви, която би могла да влезе в черната хроника на производствените аварии. На 8 март 1982 г. кантонерката на железопътен прелез в Казанлък не спуска барриерата и преминаващ влак помита задната част на автобус пълен с ученици. Загиват 13 души. В зависимост от дефиницията за производствена авария това може да се приеме за такава или да се сметне за ПТП. Статистическото представяне на жертвите би било по-адекватно, ако се сочи не само техния

брой, но ако се изчисли колко жертви се падат на 1 милион, 100 000 души или някаква друга подобна мярка. Последната ми препоръка има изцяло пожелателен характер и в известна степен касае и останалите членове на почитаемото жури. От няколко години има създаден Център за стопанско-исторически изследвания, който се опитва да стане форум за изява и дискусия на постиженията в областта на стопанската история. Участието в неговите изяви от страна на доц. Вачков, а на останалите колеги, със сигурност ще помогне за подобряването на качеството на стопанско-историческите публикации.

Становището ми по конкурса за професор с участник доц д-р Даниел Христов Вачков е положително за кандидата. Той отговаря на изискванията на Закона за развитието на Академичния състав в Република България, а научната му продукция и с висока стойност. По тези причини с убеденост препоръчвам на почитаемото жури **той да бъде избран за професор** в професионално направление 2.2. История и археология, научна специалност „История на България“ (Нова българска история – Стопанска и социална история на България през XX век).

1.11.2020 г.

София

проф. П. Пенчев